

Piet Mondriaan

Fenomenologisch onderzoek
naar het vorm- en kleurgebruik
in het werk van Mondriaan

Piet Mondriaan

Fenomenologisch onderzoek
naar het vorm- en kleurgebruik
in het werk van Mondriaan

Eg Sneek

Copyright 2021, Eg Sneek, Savault, Ouroux-en-Morvan, France

Eerste druk: december 2021

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de schrijver.

ISBN 9789464359633

Inhoudsopgave

006		Inleiding
007		Piet Mondriaan
008	01	De ouders van Piet Mondriaan
009	02	Amersfoort
010	03	Winterswijk
011		Amsterdam – Uden – Domburg
012		Overzicht schilderijen 1
013	04	Amsterdam, 1892, beginjaren
014	05	Amsterdam, ontwikkeling na 1900
015	06	Amsterdam – Hengelo, 1906
016	07	Amsterdam, 1907 – 1908, kleur
017	08	Domburg, 1908 – Amsterdam, 1909
018	09	Amsterdam, 1909 – 1911
019		Parijs, 1912 – 1914
020		Overzicht schilderijen 2
021	10	Parijs, eerste vormen van abstractie
025		Laren, 1914 – 1919
026		Overzicht schilderijen 3
027	11	Laren
031		Parijs, 1919 – 1925
032		Overzicht schilderijen 4
033	12	Parijs 1919/1920, Nieuwe Beelding
034	13	Horizontale en verticale lijnen
037		Parijs, 1925 – 1938
038		Overzicht schilderijen 5
039	14	Parijs, 1925 en daarna
041		Parijs, 1934, Harry Holtzman
043		Parijs – Londen – New York
044		Overzicht schilderijen 6
045	15	New York
051		Fenomenologisch onderzoek
052	16	Onderzoek
054	17	Uitgangspunten onderzoek
069	18	Onderzoek van het gebruik van vorm en kleur
069	19	Methode van onderzoek
071		Horoscoop van Mondriaan
072	20	De horoscoop
077		Overzicht alle vormkrachten
078	21	Tijdschema
089	22	Harry Holtzman
103	23	Literatuurlijst

Inleiding

In een onderzoek naar het vorm- en kleurgebruik bij beeldende kunstenaars was Piet Mondriaan een van de eersten die ik bekeken heb. Dat onderzoek startte al in 1982. Sinds die tijd heb ik een groot aantal kunstenaars kunnen bestuderen. Tevens heb ik vergelijkbaar onderzoek kunnen vinden bij Leonardo da Vinci en Johannes Itten. Ik was verder zelf in de gelukkige omstandigheden dat ik gedurende meer dan 30 jaar in het kunstonderwijs werkzaam ben geweest. Ik heb vele leerlingen in hun creatieve processen kunnen begeleiden. Het gaf me de mogelijkheid om te komen tot een overzicht van beeldelementen die in de beeldende kunst gebruikt worden: kleur, vorm, lijn, ruimte, compositie, stijlen, kunstgeschiedenis. Vooral het werken met examenklassen bracht een grote nauwkeurigheid in het benoemen van beeldende kwaliteiten van kunstwerken.

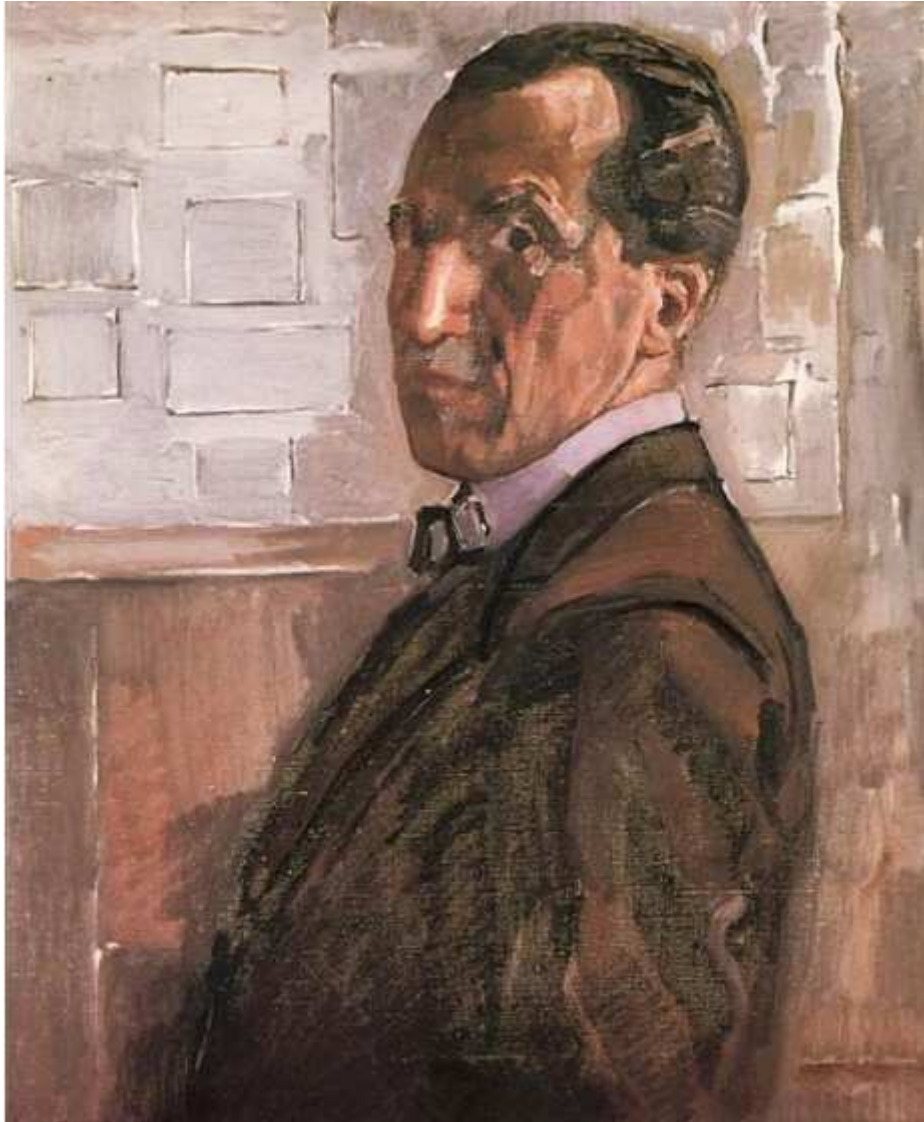
Deze beeldende kwaliteiten kunnen worden opgevat als “vormkrachten” die bij elke kunstenaar weer anders zijn. Het is **Leonardo da Vinci** die daarover heel duidelijke uitspraken heeft gedaan. In het kort komt het er volgens **Leonardo** op neer dat:

“de menselijke “ziel” het fysieke lichaam gevormd heeft. En als deze mens als kunstenaar nieuwe vormen schildert, hij ernaar streeft te herhalen wat hij reeds eerder schiep. Deze drang zou zo sterk zijn, dat in menig portret door de uiterlijke gelijkenis met de voorgestelde heen, zo niet het gelaat, dan toch de ziel van de kunstenaar schemert.”

In het “**Trattato della Pittura**” dat Francesco Melzi in 1542 samenstelde uit de aantekeningen van Leonardo da Vinci, en dat Rafaëlle du Fresne in 1651 in druk liet verschijnen, beschreef Leonardo de overeenkomsten tussen de kunstenaar en zijn beeldend werk:

Citaat 1: *“... Een schilder met plompe handen zal in zijn werken dezelfde soort handen schilderen en hetzelfde zal het geval zijn met alle ledematen, tenzij hij door lange studie geleerd heeft dit te vermijden. Och schilder, bekijk daarom zorgvuldig welk deel van jouw persoon het slechts bedeed is en getroost je veel moeite om juist dit in je schetsen te corrigeren. Want als je plomp bent, zullen je figuren hetzelfde lijken en ontdaan zijn van charme; hetzelfde is het geval met elk deel van je persoon dat goed of minder goed is; het komt in zekere mate tot uiting in je figuren.”*

Het boek dat voor u ligt, wil de “vormkrachten” bij kunstenaars, en bij Piet Mondriaan in het bijzonder, toelichten, en met duidelijke voorbeelden illustreren.

Piet Mondriaan 1872 – 1944

Amersfoort 1872

Winterswijk 1880

1 De ouders van Piet Mondriaan

Pieter Cornelis Mondriaan sr. was de vader van Piet Mondriaan. Mondriaan sr. werd geboren op 18 juni 1839 in Den Haag.

Hij was de zoon van Willem Frederik Mondriaan, kapper en parfumeur en pruikenmaker in Den Haag.

Pieter Cornelis Mondriaan werd hoofdonderwijzer aan een nieuw opgerichte school van het Christelijk Nationaal Onderwijs in Amersfoort.

Hij was actief lid van de Anti-Revolutionaire Partij en steunde Abraham Kuyper in diens schoolstrijd. Mondriaan sr. was een streng en conservatief gelovige.

In 1880 werd Mondriaan sr. hoofdonderwijzer van een lagere school in Winterswijk. Zijn eigen kinderen zaten in de klas. Mondriaan sr. had graag gezien dat Piet Mondriaan ook onderwijzer zou zijn geworden. Hij hielp zijn zoon in het behalen van de akte L.O. Handtekenen. Hij kon uiteindelijk niet verhinderen dat Piet zich inschreef bij de Rijksacademie in Amsterdam.

Mondriaan sr. gaf zelf tekenlessen op zijn school en maakte lithografische prenten met historische en Bijbelse voorstellingen.

De moeder van Piet Mondriaan was een tegenbeeld van zijn vader. Zij cijferde zichzelf weg, was verzoeningsgezind, en had een mild oordeel. Zij toonde meer aandacht en diepgang dan haar man.

2 Amersfoort

Piet Mondriaan werd geboren op 7 maart 1872 in Amersfoort, om 6.00 uur in de ochtend. Het gezin Mondriaan bestond uit 5 kinderen. De oudste was zijn zus Stien (1870-1939), Piet Mondriaan was de tweede (1872-1944), gevolgd door Willem (1874-1945), Louis (1877-1943) en Carel (1880-1959).

Zijn vader was een dominerende figuur binnen het gezin. Hij was naast hoofdonderwijzer ook tekenleraar. Eenmaal thuis, speelde zijn vader nog steeds de hoofdonderwijzer.

Mondriaan stond op gespannen voet met zijn vader. Hij stond hem in de weg. Zijn vader heeft hem nooit willen helpen zijn eigen weg te zoeken, het ongekende leven tegemoet. Mondriaan voelde zich daarin geremd. Bezoek aan zijn vader, ook later nog, beleefde Piet Mondriaan als een vorm van gevangenschap.

Piet Mondriaan bewonderde zijn vader wel, als deze zelf aan het tekenen ging. Zijn vader leek dan te ontspannen. Hij toverde nieuwe werkelijkheden. De goed geplaatste lijnen en kleuren riepen een nieuwe wereld op. Het gaf aan zijn vader magische krachten.

Al heel jong probeerde Piet Mondriaan ook te tekenen. Zijn vader stimuleerde hem daarin. Later zou Mondriaan ontdekken dat in de manier van weergeven, de voorstelling kon uitstijgen boven een realisme. Hij noemde dit “beeldend zien”. Het stond tussen “afbeelden” en “verbeelden”. Mondriaan noemde het ook wel “nieuwe beelding”, of gewoonweg “beelding”.

De vader van Piet Mondriaan was politiek actief in Anti-Revolutionaire Partij. Hij was weinig thuis, altijd op pad voor het stimuleren van christelijk nationaal onderwijs. Zijn vader lag vaak dwars, zocht de polemieken en de confrontatie. Hij was eigenzinnig en maakte weinig vrienden.

In deze gezinsomstandigheden groeide Piet Mondriaan op, aan de Korte Gracht 11, in het arme deel van Amersfoort. Elektrische verlichting bestond nog niet in die tijd. Ook was er nog geen gaslicht. Het was er ongezond, het riool loosde in de gracht. Stromend water bestond ook nog niet. Water kon je halen bij een van de 14 waterpompen in de stad.

Piet Mondriaan zou hier de eerste 8 jaar van zijn leven doorbrengen, tot 1880.

(uit: Hans Janssen: Piet Mondriaan. Een nieuwe kunst voor een ongekend leven. Blz 195)

3 Winterswijk

In 1880 werd zijn vader hoofdonderwijzer van een nieuw opgerichte christelijke school in Winterswijk, in de Achterhoek. Het gezin verhuisde naar een huis aan de Zonnebrink in Winterswijk. Hier zou Mondriaan de volgende 12 jaar blijven wonen.

Hier werd ook de **basis** gelegd voor het kunstenaarsschap van Mondriaan. Het bestond uit verschillende elementen, zo kreeg Mondriaan **les in tekenen van zijn vader**.

In zijn vrije tijd zwierf hij samen met zijn **broer Willem Frederik** door het landschap rondom Winterswijk, op zoek naar motieven om te tekenen. De boeren keken ervan op.

Mondriaan ging ook regelmatig met een trein naar Doetinchem. Daar woonde de oude kunstenaar en pedagoog **Jan Braet von Überfeldt**. Hij gaf Mondriaan les in het tekenen naar de natuur. In het atelier van deze kunstenaar hingen talrijke studies, tekeningen en schilderijen aan de wand. Ook had de kunstenaar mappen vol tekeningen, litho's en etsen. Mondriaan mocht deze mappen meenemen naar huis, om ze verder te bekijken en na te tekenen. Jan Braet had ook belangstelling voor de tekeningen die Mondriaan meebracht.

Hij hielp Mondriaan vanaf 1889 met het behalen van de “M.O. Akte Handtekenen en Perspectief”

En dan was er ook nog **Oom Frits Mondriaan**, de broer van zijn vader. Frits Mondriaan had een zaak in Den Haag, en kwam in de zomermaanden schilderen in de Achterhoek. Frits Mondriaan leerde Piet Mondriaan de eerste beginselen van het schilderen met olieverf.

Toen duidelijk werd dat het Piet serieus te doen was om ook zelf kunstenaar te worden, stelde zijn vader hem de eis, dat hij enkele “aktes tekenen” zou gaan halen. Dan kon hij altijd nog les gaan geven.

Piet Mondriaan werkte tussen 1888 en 1892 aan de L.O. en M.O. Aktes Tekenen. Hij deed daarvoor examens in Amsterdam.

Deze aktes tekenen gaven hem in 1892 toegang tot de Rijksacademie in Amsterdam.

Amsterdam 1892
Uden 1903
Domburg 1908